

(əvvəli qəzetin 7 avqust 2020-ci il tarixli sayında)

Bir neçə söz də sosial şəbəkələr haqqında. Mən heç vaxt sosial şəbəkələrdə çıxış etməmişəm və orada yazılanları da, demək olar ki, oxumamışam. Məlumatları, xəbərləri də yalnız yerli, Türkiyə və Rusiya TV kanallarından alıram. Düzdür, tanıdığım insanların və yerli TV verilişlərinin köməyi ilə sosial şəbəkələr haqqında müəyyən təsəvvürlər əldə edirəm: senzura və ya mütəxəssis rəyi olmadığından orada həqiqət də, yalan da yazıla bilər. Ona görə sosial şəbəkələrdə yazılanları hər bir kəs öz ağıl, düşünce süzgəcindən keçirməlidir. TV kanallarında, operativ qərargahın brifinqlərində mütəxəssislər daim söyləyirlər ki, COVID-19 haqqındakı məlumatları yalnız rəsmi mənbələrdən alın.

Mənim sosial şəbəkədə ilk dəfə indi çıxış etməyimin səbəbi nədir? Bir çox insanların karantin qaydalarını göz- ləməyərək, nümayişkarane surətdə maska taxmadan, məsafə saxlamadan, maska taxan və məsafəni gözləyənlərə isə istehza ilə yanaşaraq, istər küçələrdə, həyətlərdə, yollarda, nəqliyyatda, mağaza və marketlərdə, parklarda və istərsə də başqa bu kimi ictimai və qapalı yerlərdə, pandemiasız günlərdə olduğu kimi, sərbəst gəzib dolaşmalarını məni bir vətəndaş olaraq və təhlükənin artdığını və ya artacağını dərk edərək, yazılı surətdə öz fikirlərimi bildirməyə, məsuliyyətsiz insanlara təhlükənin çox ciddi olduğunu söyləməyə vadar etdi.

Belə insanlar, nəinki sərtləşdirilmiş karantin qaydalarına məhəl qoymurlar, hətta, onların nəticələrini də nümayişkarcasına heçə endirməyə çalışırlar. Onlar başa düşməlidirlər ki, pandemiya dövründə hər kəsin azadlığı bütün qalan insanların azadlığı ilə məhdudlaşır. Yəni başqalarının azadlığını və sağlamlığını qorumaq üçün hər birimiz öz

azadlığımızı karantin qaydalarına əməl etməklə müəyyən dərəcədə məhdudlaşdırmalıyıq. Bu isə öz növbəsində hər kəsin öz sağlamlığını, həm də təkə öz sağlamlığını yox, yaxınlarımızın, cəmiyyətimizin də sağlamlığını qorumağa ekvivalentdir. Bu sadə həqiqətləri başa düşmək və ən əsası yerinə yetirmək hər kəsə, yaqın ki, çətin olmamalıdır. Ona görə, gəlin, maska taxaq, məsafəni gözləyək, özümüzü, xalqımızı, cəmiyyətimizi bu təhlükədən qoruyaq.

Müqayisə üçün deyək ki, karantin qaydalarına məhəl qoymayaraq, haraya və necə oldu gedib-gələn, harada və necə

lar. Gürcüstanda pandemiya başlayandan bəri 6 ay ərzində virusa yoluxanların sayı heç min nəfəri ötməyib. Onlar da, yaqın, çoxdan sağalmışlar. Yəni bu ölkədə, virus yoxdur deyə bilərik. Orada yaşayanların dediklərinə görə, hamı bir nəfər kimi karantin qaydalarına daim əməl edir. Etməyənlər yoxdur, olsalar belə, onlara da dərhal yüksək məbləğdə pul cəriməsi kəsilir, ya da məsuliyyətə cəlb olunurlar. Deməli, biz də ölkəmizdə virusun yayılmasının qarşısını şüurlu surətdə ala bilərik.

Bir məsələyə də toxunmaq: pandemiyanın başlanğıcında Rusiya, Türkiyə virusoloqları, o cümlədən,

ürək xəstəliyindən də pandemiya baş verərdi və hamı qorunmaq üçün məsafə saxlayar və ya maska taxardı.

COVID-19 isə ürək xəstəliyindən fərqli olaraq, sürətlə yaxındakı insanlara keçir, onları da yoluxdurur və pandemiya törədir. Bu cür sürətli yoluxma nəticəsində xəstə insanların sayı zəncirvari arta və sonda tibbi çökdürə bilər. Xəstəliyin əsas fərqi yoluxucu olmasında və çox böyük sürətlə yayılmasındadır. Fərq həm də müalicənin çətinliyində və təxirəsalınmazlığında. Müalicə vaxtında aparılmasa, ölüm faizi çox yüksək olar. Müalicə edən

dent hörmətli Mehriban xanım Əliyeva "Biz birlikdə güclüyük!" devizi altında dəfələrlə insanları-mıza müraciətlər etdilər, onları bir olmağa, yalan təbliğata uymamağa çağırırdılar. Eləcə də, bütün kütləvi informasiya vasitələri gecə-gündüz insanlarımızı sadə davranış qaydalarına əməl etməyə çağırırlar.

Dövlətimiz öz üzərinə düşən hər bir tədbiri görür. Bu istiqamətdə fədakar həkimlərimizin, polis, mətbuat işçilərinin, ərzaq istehsalçıların, mağaza işçilərinin və s. əməyi, çəkdikləri əziyyətlər yüksək təqdirdə, hörmətə layiqdir. Əlbəttə ki, əldə edəcəyimiz nəticələr, qazanacağımız uğurlar

gündəlik virusa yoluxma sayı arzu olunan səviyyədə azalmır. Çünki müşahidələrimin göstərdiyi kimi, hələ gəzib-dolaşanların, həm də qaydalara əməl etməyənlərin sayı azalmamışdır;

– karantinə nəzarət üçün yaradılmış polis postları lazımi işləri görürlər. Lakin bir çox hallarda yoxlama zamanı polislərin özləri bilmədən karantin qaydalarını pozmuş olurlar ki, bu da virusa əlavə yoluxmalara gətirib çıxarır.

Məsələn, müşahidələrimə, həm də TV kanallardan gördüklərimə əsasən deyə bilərəm ki, polislər yoxlama apararkən əylənərək avtomobilin açıq pəncərəsindən

lar arasında çox vaxt qaydaları pozanlara rast gəlinir. Məsələn, insanlara maska satan bir çox aptek satıcısı maska taxmır, əlcək geyinmir, maskanı da bir-bir karton karobkadan əli ilə çıxarıb alıcıya verir. Bu zaman maska artıq yaqın ki, çirkənlənmiş olur və yoluxma mənbəyi ola bilər. Ona görə maskanı salafan paketlərdə 5-5, 10-10 və s. olmaqla qablaşdırılmış şəkildə satmaq yoluxma riskini keyli azaldar.

Virusa daha bir yoluxma mənbəyi maskadan düzgün istifadə etməməkdir: çox adam ağızındakı maskanı istədiyi vaxt aşağı-yuxarı çəkir ki, bu da əllərdə ola biləcək virusun maskaya keçməsinə səbəb ola bilər.

Virusa gündəlik yoluxma sayı o vaxt azalmağa başlayacaq ki, hamı (insanlar, polislər, satıcılar və s.) karantin qaydalarına düzgün əməl etməyə başlasın, onları pozmasın, polislərin nəzarət üsulları təkmilləşdirilsin.

Dövlətimiz yeni xəstəxanalar açmaqda və karantin qaydalarını sərtləşdirməkdə davam edir. Məsələn, cərimələrin artırılması təqdirləyici sayılmalıdır. Çünki, bəlkə, bu, insanlara əlavə bir həyəcan signalı oldu ki, qaydaları gözləmək hava-su kimi vacibdir. Ən sadəsi: Hamı hər an yadda saxlanmalıdır ki, karantin qaydalarının sərtlik əmsali onlara əmələdilmə əmsali ilə tərs mütənəsbidir. Yeni karantin qaydalarının sərtliyi insanların öz əllərindədir: onlar qaydalara mükəmməl əməl etdikcə karantin sadələşəcəkdir. Özünüz düşünün. Hansı yaxşıdır: qaydalara əməl edib, yumşaldılmış karintində yaşamaq, yoxsa qaydaları pozaraq, sərt karantin rejimində davam etməmi?

Şakir NAĞİYEV,
AMEA Fizika İnstitutunun nüvə və yüksək enerjilər fizikası laboratoriyasının rəhbəri, fizika-riyaziyyat elmləri doktoru, professor

COVID-19-a görə HƏYƏCAN TƏBİLİ

oldu gəzib-dolaşan adamlar, görün, nə qədər insanın, sonda bütün cəmiyyətin haqqına girir, onların azadlığını və sağlamlığını məhdudlaşdırır və ya risk altında qoyur. Məsələn, siqaret çəkən adam ətrafını az və ya çox dərəcədə çirkəndirə də və ətrafdakı insanlara tüstü püskürtsə də, yenə o ən çox özünə, öz sağlamlığına ziyan vurur. Belə adama çox vaxt göz yumurlar və düşünür ki, özü bilər, özünə ziyan vurur. COVID-19-a gəldikdə isə vəziyyət tam başqadır. Hər bir məsuliyyətsiz şəxs karantin qaydalarını gözləmədikdə təkə özünü deyil, həm ətrafda hamını, həm də sonda zəncirvari proses nəticəsində bütün cəmiyyəti və s. risk altında qoyur.

Daha bir misalə baxaq və ondan bir nəticə çıxaraq. Yerli TV kanallarımız hər gün COVID-19-la bağlı dünya ölkələrindəki vəziyyət haqqında məlumatları yayımlayırlar.

yerli virusoloqlar dəfələrlə TV ekranlarından elan edirdilər ki, sağlam adamın maska taxmasına ehtiyac yoxdur, maskanı yalnız xəstələr taxmalıdırlar. Məncə, maska taxmaq həmişə çox vacib olub. İndi həmin virusoloqlar da qətiyyətlə maska taxmağı vacib sayırlar.

Bir çox insanlar karantin qaydalarına əməl etməmələrini belə "əsaslandırırırlar". Onlar misal çəkirlər ki, adi xəstəliklərdən, məsələn, ürək-damar xəstəliyindən ölənlərin faiz nisbəti COVID-19-dan ölənlərindən coxdur. Ona görə də virusdan qorunmağa dəyməz. Birincisi, faizlər belədir, bilmirəm. İkincisi və əsası odur ki, söhbət faizdən getmir, söhbət pandemiya xəstəlikdir, yəni həmin insanın öz daxili vəziyyətini əks etdirir, başqalarına "dəxli" yoxdur. O mənada ki, yoluxucu xəstəlik deyil. Belə xəstənin yanına gələnlər ürək xəstəliyinə tutulurlar! Əks halda,

həkimlərin ağır vəziyyətdə sutkalarla ara vermədən, dincəlmədən "skafandlarda" keçirdiyi iş rejimini də nəzərə alın. Dövlətlərin karantinlər tətbiq etməkdə məqsədi, xəstələrin sayının sürətlə artmasının qarşısını almaq və xəstə çoxluğu ucbatından tibbi çökməkdən qorumaqdır. Xəstələnlərin sayını nəzarətdə saxlamaq mümkün olsa, tibb çökməz və öz vəzifəsinin öhdəsindən rahatlıqla gələ bilər.

Sonda onu qeyd edim ki, pandemiyanın ilk günlərindən başda hörmətli Prezidentimiz İlham Əliyev olmaqla, dövlətimiz lazımi qabaqlayıcı tədbirlər planı işləyib hazırladı və onu həyata keçirməkdədir. Karantin rejimi elan edilməsi və ya karantin qaydalarının sərtləşdirilməsi bu planların tərkib hissəsi olub, insanların sağlamlığını qorumağa, itkiləri minimuma endirməyə yönəlmişdir. Prezident İlham Əliyev, Birinci vitse-prezi-

insanlarımızın məsuliyyətindən, sadə qızıl qaydalara necə əməl etmələrindən çox asılıdır. Vəziyyət ona görə mürəkkəb və təhlükəlidir ki, qaydaları pozan hər bir insan təkə özünü, ailəsini yox, bütün cəmiyyətimizi amansız virusla üz-üzə qoyur. Məsuliyyətsiz insanların sayı çox əziyyətli təbliğatın sayəsində azalmaqdadır.

Nəticə kimi söyləmək olar ki, virusa yoluxmanın əsas mənbəyi aşağıdakılardır:

– indi ölkəmizin bəzi bölgələrində karantin tətbiq olunsada, qaydalar sərtləşdirilsə də,

sürücülər ilə ağız-ağıza dialoqa girirlər, yeni məsafəni gözləmir. Bu zaman çox vaxt sürücülər ya maskasız olurlar, ya da maskanı çənələrinin altında saxlayırlar. Bəzən də polis də maskadan düzgün istifadə etməmiş olur. Polis nəzarət postları vacibdir, amma yoxlanış qaydası təkmilləşdirilməlidir ki, əlavə yoluxmaya səbəb olmasın. Məsələn, yoxlama zamanı pəncərə bağlı olmalıdır və s;

– insanların ən çox üz tutduğu yerlər mağaza, market və apteklərdir və s. Burada satıcı-